

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ

Кириченко О.В.

доктор юридичних наук, професор
ректор

Дніпровського гуманітарного університету

Демиденко С.М.

доктор філософії у галузі права

суддя Першотравенського міського суду

Дніпропетровської області

ТЕОРЕТИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ НЕГЛАСНОЇ РОБОТИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Ефективно протидіяти злочинності не можливо без використання правоохоронними органами негласних форм та методів, які використовуються як під час оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД), так й під час негласної роботи на стадіях досудового розслідування та судового провадження.

На законодавчому рівні ОРД визначається як система гласних і негласних пошукових та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів [1], що дозволяє здійснювати найбільш ефективний, цілеспрямований і поступовий пошук інформації про кримінально протиправну діяльність.

За допомогою ОРД здійснюється оперативно-розшукова протидія злочинності взагалі та окремим видам кримінальних правопорушень зокрема. Так, оперативно-розшукова протидія злочинам визначається як діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів, яка полягає у використанні гласних і негласних форм і методів ОРД, що спрямована на виявлення та запобігання злочинам; встановлення осіб, що готують або вчинили злочини; розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування покарання; забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу або сприяють оперативно-розшуковій діяльності, беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів [2, с. 60].

Після відкриття кримінального провадження, використовуючи негласні форми та методи, дозволено проводити негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НСРД) (ст.ст. 260-264, 267-272, 274 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України)). Крім того, під час проведення НСРД слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок

конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення НСРД (ст. 275 КПК України) [3].

Аналізуючи зміст норм КПК України та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», слід підкреслити, що НСРД є тотожними заходам, які здійснюються під час ОРД. Відмінність полягає лише в суб'єкті – слідчий або оперативний підрозділ, та відповідно, слідча дія або оперативно-розшуковий захід.

Таким чином, до відкриття кримінального провадження повинні бути здійсненні оперативно-розшукові заходи щодо документування кримінально протиправних дій особи або групи осіб, а з моменту встановлення фактів кримінально протиправної діяльності та відкриття матеріалів кримінального провадження повинні здійснюватися НСРД. При цьому пошукові заходи можуть проводитися як під час ОРД, так й під час негласної роботи.

Після встановлення факту кримінально протиправної діяльності та відкриття кримінального провадження проведення оперативно-розшукових заходів заборонено. Але є виключення з цього питання. Так, відповідно до ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» у разі, якщо ознаки кримінального правопорушення виявлені під час проведення оперативно-розшукових заходів, що тривають і припинення яких може негативно вплинути на результати кримінального провадження, підрозділ, який здійснює ОРД, повідомляє відповідний орган досудового розслідування та прокурора про виявлення ознак кримінального правопорушення, закінчує проведення оперативно-розшукового заходу, після чого направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування [1].

Слід зазначити, що під час здійснення ОРД та негласної роботи в рамках кримінального провадження оперативні підрозділи правоохоронних органів здійснюють пошукові заходи з метою виявлення та запобігання кримінальним правопорушенням, встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. Вони проводяться в комплексі або паралельно з оперативно-розшуковими заходами та НСРД.

Відповідно до нормативно-правових актів МВС України негласна робота є частиною ОРД, є прихованою діяльністю від інших, та яка спрямована на протидію злочинності. Вона реалізується шляхом негласного співробітництва з громадянами, проведення пошукових заходів, використання спеціальних технічних, задалегідь ідентифікованих (помічених) та несправжніх (імітаційних) засобів, а також у ході виконання доручень слідчого, прокурора на проведення НСРД [4, с. 54].

С. М. Князев з цього приводу зазначив, що негласна робота за метою та завданнями збігається з ОРД та становить систему виключно негласних дій, до яких належать: 1) проведення негласних оперативно-розшукових заходів у межах оперативно-розшукових справ з отриманням відповідних дозволів слідчого судді та погодження з прокурором; 2) виконання доручень слідчого,

прокурора на проведення НСРД; 3) проведення негласних пошукових заходів, які не потребують одержання спеціальних дозволів та можуть проводитися оперативними підрозділами за власною ініціативою [5, с. 7].

У зв'язку з цим виникає питання, чи може відноситься негласна робота до ОРД, та які існують межі здійснення такої роботи? Але, перед тим, як розглянути це питання, з'ясуємо структурні компоненти негласної роботи під час досудового розслідування та судового провадження.

Слід зазначити, що під час ОРД взагалі та оперативно-розшукової протидії зокрема виокремлюють такі структурні компоненти оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням: 1) виявлення та усунення (нейтралізація) причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів, виявлення осіб, схильних до вчинення злочинів, здійснення оперативно-розшукових заходів щодо недопущення вчинення злочинів (оперативно-розшукова профілактика); 2) виявлення осіб, в яких виник намір вчинити злочин, та здійснення оперативно-розшукових заходів щодо відмови цієї особи від вчинення злочину (оперативно-розшукове попередження); 3) виявлення фактів готування до злочину та недопущення вчинення злочинів на стадії готування або замаху на злочин (припинення злочинних проявів); 4) виявлення фактів вчинення латентних злочинів та осіб, які їх вчинили; 5) розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування покарання, встановлення безвісно зниклих осіб; 6) забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу або сприяють ОРД, беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів [6, с. 74-75].

Враховуючи те, що окремі структурні компоненти ОРД та негласної роботи можуть співпадати, з урахуванням специфіки здійснення негласної роботи під час досудового розслідування та судового провадження, ми запропонували під час опитування працівників оперативних підрозділів правоохоронних органів наступні структурні компоненти негласної роботи під час досудового розслідування та судового провадження: 1) недопущення вчинення кримінальних правопорушень на стадії готування або замаху на них (припинення кримінально протиправних проявів) (87 %); 2) виявлення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, та осіб, які можуть бути причетні до їх вчинення (100 %); 3) виявлення фактів вчинення ними інших кримінальних правопорушень, у тому числі тих, які відносяться до латентних (100 %); 4) виявлення під час досудового розслідування та усунення (нейтралізація) причин та умов, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, виявлення інших осіб, схильних до вчинення кримінальних правопорушень, здійснення профілактичних заходів щодо недопущення вчинення такими особами кримінально протиправних дій (58 %); 5) виявлення під час досудового розслідування інших осіб, в яких виник намір вчинити кримінальне правопорушення, та здійснення попереджувальних заходів щодо відмови цієї особи від вчинення

кримінально протиправних дій (65 %); б) розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді та суду (100 %); 7) забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів (92 %) [4, с. 56-57].

Повертаючись до питання щодо віднесення негласної роботи до ОРД та меж здійснення такої роботи в контексті протидії злочинності, ми вважаємо, що слід розмежувати ці два види діяльності, зокрема визначити, що ОРД здійснюється під час пошуку і фіксації фактичних даних про кримінально протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення кримінальних правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а негласна робота здійснюється шляхом проведення пошукових заходів та НСРД з метою виявлення і документування кримінальної протиправної діяльності осіб або групи осіб, запобігання кримінальним правопорушенням, розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді та суду, а також забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів. При цьому слід враховувати, що форми та методи ОРД та негласної роботи можуть співпадати.

Таким чином, негласна робота під час досудового розслідування та судового провадження – це діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів під час досудового розслідування кримінальних правопорушень та їх судового розгляду, яка здійснюється приховано від інших осіб за власною ініціативою шляхом проведення пошукових заходів та/або за окремим дорученням слідчого, прокурора, слідчого судді шляхом проведення НСРД та спрямована на виявлення і документування кримінальної протиправної діяльності осіб або групи осіб, запобігання кримінальним правопорушенням, розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді та суду, а також забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів.

Список використаної літератури:

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 14.05.2022).
2. Кириченко О. В. Место оперативно-розыскного противодействия в системе противодействия преступности. *Leges si Viata*. 2014. № 7/2. С. 58-61.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 05.04.2022).

4. Демиденко С. М. Теоретико-правові та організаційні засади негласної роботи під час досудового розслідування та судового провадження : дис. ... докт. філос. : 081 «Право». Харків, 2021. 210 с.

5. Князев С. М. Теоретичні, правові та праксеологічні засади негласної роботи та оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України : автореф. дис. ... д.ю.н. : спец. 12.00.09. Харків, 2020. 39 с.

6. Кириченко О. В. Оперативно-розшукова протидія злочинам проти громадської безпеки кримінальною поліцією: проблеми теорії та практики : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 428 с.

Батиргарєєва В.С.

доктор юридичних наук, професор
головний науковий співробітник
Державної наукової установи
«Інститут інформації, безпеки і права»
Національної академії
правових наук України,
директор
Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії
правових наук України

**ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ СТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ ПРАВОВОЇ
ПЛАТФОРМИ ДЛЯ ЗАХИСТУ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ
СУСПІЛЬСТВА**

1. Новою парадигмою нашого життя сьогодні є панування «цифри», або іншими словами, віртуальної реальності, буття якою забезпечується розвитком інформаційно-комп'ютерних технологій у широкому смислі слова (що присутні так чи інакше у структурі функціонування й застосування всіх інших технологій сучасності) та дедалі все більшим поширенням процесу цифрової трансформації суспільства. Отже, без застосування інформаційно-комп'ютерних технологій не можна говорити про подібну трансформацію суспільства, яка впливає, напевно, на будь-яку сферу життєдіяльності суспільства та метою якої є створення суспільства саме інформаційного. При цьому властивістю зазначеного феномена є те, що відповідні процеси відбуваються майже стихійно. Однією з ознак цієї стихійності є те, що соціальне, зокрема правове, регулювання не встигає за цифровою трансформацією. Водночас унаслідок значних темпів, що притаманні трансформації інформаційного простору, у цій площині виникають все нові й нові нагальні завдання, від успішного розв'язання яких залежить й успіх перетворення «звичайного» доцифрового формату цього простору на нову